

TÜRKİYE'DE VE DÜNYADA TARIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ: UYGULANAN VERGİLER VE EKONOMİYE KATKISI

HISTORICAL DEVELOPMENT OF AGRICULTURE IN TURKEY AND THE WORLD: TAXES APPLIED AND THEIR CONTRIBUTION TO THE ECONOMY

Öğr. Gör. Ayşegül ŞAHİN KOÇAK

Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi, Akseki Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Bölümü, ayseghulsahin0784@gmail.com

Antalya / Türkiye

ORCID: 0000-0003-4235-4627

Özet

Tarım sektörü, insanların hayatta kalabilmeleri için besin ihtiyacını karşılayan, hayati önem taşıyan ve yerini başka bir kaynağın karşılayamadığı ülkeler açısından temel ekonomik faaliyet özelliği taşımaktadır. Artan nüfusun gıda gereksiniminin karşılanması, doğal kaynakların korunması ve gıda güvenliğinin sağlanması gibi hususlar tarım sektörünün önemini artırmaktadır. Tarım bir ülkenin ana kaynağını oluşturmaktadır. Hem gıda ihtiyaçlarını uygun şekilde karşılaması açısından hem de gelir kaynağı olarak diğer sektörlerle oranla gelişme sürecinde desteklenmesi gereken ilk sektördür. Bu çalışmada dünyada ve Türkiye'de tarımın tarihsel gelişimi, Tarımın GSYH içindeki payı, ekonomiye katkısı ve son olarak da tarımda uygulanan vergiler hakkında bilgi verilmiş olup devletin sağlamış olduğu vergisel istisnalar ile tarım sektörünü özendirme hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgiler dahilinde devletin tarım sektörüne uygulayacağı vergiler hakkında bir değerlendirme yapılmıştır.

Abstract

The agricultural sector is the main economic activity for countries that meet the nutritional needs of people for their survival, are of vital importance and cannot be replaced by any other source. Issues such as meeting the food needs of the increasing population, protecting natural resources and ensuring food safety increase the importance of the agricultural sector. Agriculture is the main resource of a country. Compared to other sectors, it is the first sector that should be supported in the development process, both in terms of meeting food needs appropriately and as a source of income. In this study, information is given about the historical development of agriculture in the world and in Turkey, the share of agriculture in GDP, its contribution to the economy and finally the taxes applied in agriculture, and information is given about the tax exemptions provided by the state and encouraging the agricultural sector. Within the scope of this information, an evaluation has been made about the taxes that the state will apply to the agricultural sector.

1.GİRİŞ

Tarım, zorunlu ihtiyaçları karşılayan bir sektör olarak geçmişte olduğu gibi günümüzde de ekonomideki yerini koruyan bir sektördür. Tarımın insan yaşamındaki önemi, insanlığın var oluşundan günümüze kadar artarak devam etmiştir. İnsan yaşamının sürekliliğini sağlayan besin maddeleri tarım sektöründen elde edilmektedir. Bu durumun değişmesi, tarım sektörünün gelişmesiyle veya diğer alanlardaki, ekonomik, teknolojik, sosyal ve kültürel gelişmelerle mümkün değildir. İnsan beslenmesinde hammadde olarak tarımsal ürünlerin yerini alabilecek bir seçenek söz konusu değildir. İnsanlığın yeme ihtiyacı sürekli olarak artarak devam ettiği gibi bundan sonra da devam edecektir (Bayramoğlu,2010:52).

Tarım sektörü diğer sektörlerin gelişmesi ve ülke ekonomisinin büyümesi için önemli bir sektördür. Küresel rekabetin yaşandığı tarım sektörü ülke ekonomileri için vazgeçilmezdir. Tarım sektörü, devlet tarafından teşvikler aracılığıyla desteklenen ve diğer sektörlerle göre payı görece olarak gitgide azalan bir sektördür. Gelişmiş ülkelerde, tarım sektörünün ekonomi içinde payı azalmasına rağmen sektörde modern teknoloji kullanımı ile verimlilik artmış ve ülkelerin dış ticaret hadlerinde önemli ölçüde katkı yapan bir sektör haline gelmiştir. Bu bakımdan değerlendirildiğinde, tarım sektörü gelişmekte olan ülkelerde gelişme aşamasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Bu çalışmada ilk olarak dünyada ve Türkiye’de tarımın tarihsel gelişimi hakkında bilgi verilmiştir. Daha sonra tarımın Gayri Safi Yurtiçi Hasıla içindeki payı, ekonomiye katkısı ve tarım sektörüne uygulanan vergiler hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Son olarak sonuç kısmında değerlendirme yapılmıştır.

2.DÜNYADA TARIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Tarım sektörü, ülkelerin gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun, bütün ülkelerin ekonomik hayatlarında önemli bir yere sahiptir. Çünkü insanların beslenebilmesi için gereken gıda maddeleri ile hammaddelerin tedarik edilmesi tarım sektörüyle sağlanmakta ve bu sektörün de ikamesi bulunmamaktadır.

Geçmişte tarım sektörünün gelişmesi, uzun yıllar boyunca büyük engeller ile karşı karşıya kalmıştır. 18. yy.’a kadar toprak ve bitkilerin besin ihtiyacı olarak sadece hayvan gübreleri kullanılmış, toprağa her yıl farklı bir bitki ekilmiş ve toprak her yıl nadasa bırakılmıştır. Gerek yeterli hayvan gübresinin bulunamaması gerekse her yıl nadasa bırakma sonucunda, tarımsal üretim sınırlı kalmıştır. Daha sonra İngiltere başta olmak üzere batı dünyasında şalgam ekiminin başlaması ile toprakların nadasa bırakılma zorunluluğu ortadan kalkmış ve şalgam hayvansal üretimde hayvanların kış yiyeceği olarak önemli bir yer tutmuştur. Şalgam ekimi ile, daha çok hayvana besin sağlanmış ve hayvansal üretim artmıştır. Hayvan sayısında görülen artış ile, hayvansal gübrelerde de artış görülmüştür. Dünyada tarım sektöründe yaşanan bir diğer önemli gelişme ise İngiliz çiftçiler tarafından geliştirilen dörtlü ekim nöbeti sisteminin kurulmasıdır. Bu sistem sayesinde toprağa ardışık olarak buğday, şalgam, arpa ve yonca ekilmesi suretiyle tarımda verim artışı yaşanmaya başlamıştır. Tarım sektöründe yaşanan bir diğer önemli gelişme ise 1840 yılında Alman kimyacı Justos von Liebig’in potasyum, fosfor ve azotun bitkilerin gelişimi üzerindeki olumlu etkisini tespit etmesi ve bu bilgi ışığında yapay gübreyi icat etmiş olmasıdır. Yapay gübrenin beraberinde getirdiği verim artışı ve toprakların yeni yöntemler ile işlenmesi sonucunda tarımsal faaliyetlerin pazar payı artmış ve tarım sektörü ekonomik bir güç olmaya başlamıştır. Bu süreç içerisinde ülkelerin ve dolayısıyla kişilerin gelirlerinde yaşanan artışlar ve dünya ticaretindeki gelişmelerle birlikte kişi başına düşen tüketim de artış göstermiştir. Bu paralelde tarımsal mamullerin üretiminin gelecekte de artış göstermesi beklenmektedir. Bunun yanı sıra dünyada yaşanan önemli ekonomik dalgalanmalar, birçok tarımsal mamulün fiyatlarında artışa yol açmıştır. Birleşmiş Milletler (BM) raporlarına göre, tarımsal mamullerdeki fiyat artışlarının devam etmesi ile birlikte, gelecekte Afrika Kıtası başta olmak üzere birçok üçüncü dünya ülkesinin gıda temini sorunu yaşayacağı ve 2025 yılında Afrika Kıtası’nın 1 milyarı aşan nüfusunun sadece %25’ini besleyebilecek kapasiteye sahip olacağı tahmin edilmektedir (DOĞAN vd,2015:31,32).

3.TÜRKİYE'DE TARIMIN TARİHSEL GELİŞİMİ

Anadolu tarihi boyunca Türkiye birçok uygarlığa ev sahibi yapmış bir coğrafyadadır. Bu uygarlıklarda tarımsal faaliyetler, bölgenin ikliminin çok yönlü olması sebebiyle çeşitli alanlarda sıkı bir şekilde yapılmıştır. Bu uygarlıkların en önemlileri, Hititler, Asurlar, Anadolu Selçukluları, Selçuklular ve Osmanlılar olmuştur. Eski bir coğrafya olan Anadolu'da, dünyanın eski ticaret merkezi olmasının da verdiği hareketlilikle, çok çeşitli tarımsal faaliyetler eski devirlerden beri günümüze kadar gelmiştir. Selçuklular ve Osmanlılar Dönemi'nde toprakların mülkiyeti devlete ait olup kullanma hakkı ise kişilere verilmiştir. Özellikle Osmanlı Devletinde toprak düzeni, tarımsal faaliyetlere büyük ölçüde yön vermiştir. Bu dönemde askeri varlığın oluşturulması, tarım politikaları, vergilerin toplanması ve büyük şehirlerin gıda ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır (Çağlayan ve Yavuz,2005:1).

Anadolu tarımının günümüzdeki yapısına bakıldığında binlerce yıllık bir geçmiş ve birçok medeniyet arasındaki ilişkiye bağlı bir şekilde gelişmiştir. Türkiye'de yaygın bir şekilde kullanılan küçük köylü işletmelerinin geçmişi binlerce yılla dayanmaktadır. Örneğin Bizans tarımında "zeugarion" adı verilen küçük köylü işletmeleri en yaygın sosyo-ekonomik örgütlenme biçimidir (Şahinöz, 2011:255). Bu durum Anadolu tarımının kendine has özelliği olarak belirtilen küçük köylü işletmelerinin tarihsel yönden önemli bir yerde bulunduğunu ifade etmektedir. Osmanlı Dönemi öncesi ve Osmanlı Dönemi için açıklanması gereken bir diğer konu, Anadolu topraklarında oluşan farklı gruplar arasındaki etkileşimin tarımsal ve sosyal yapı üzerindeki etkidir. 11. yüzyıldan başlayarak Göçebe Türkler 'in Anadolu'ya girmesi ile beraber yerleşik tarım ile göçebe hayvancılığa dayalı üretim arasında meydana gelen çatışmalar, Tezel (2015)'in belirttiği gibi Türkiye tarihi üzerinde ordular, devletler, dinler ve yerleşik yönetim kurumları arasındaki tutarsızlık ve çatışmaların etkilerinden daha önemlidir. Kısaca, tarihsel açıdan bakıldığında var olan yapının uzun bir geçmişe sahip olduğu ve bu geçmişin farklı grupların karşılıklı etkileşimleri sonucunda olduğu söylenebilir (Demirdöğen ve Olhan,2017:2).

Anadolu'nun ortası Küçük Asya olarak da bilinen yüksek bir yayladır. Taş devrinden bu zamana kadar Anadolu'da insanlar yaşamış ve bunlar Mezopotamya ve Mısır ile karayolu aracılığıyla ilişki kurmuşlardır. Klikya denilen Amik ovası ve Çukurova, verimli tarım arazileriyle insanları kendisine çekmiştir. Doğu Anadolu'daki nehirlerin suladıkları alanlar, eski zamanlardan beri yerleşim yeri olarak insanların dikkatini çekmiştir. Yüksek ovalarda iklim şartlarının da izlenimiyle bazen kıtlık ve kuraklık çekilmiş, dağlık bölgelerde ise hayvancılığa dayalı bir tarım ve özellikle koyun, keçi, tiftik keçisi yetiştiriciliği yapılmıştır. Anadolu'nun M.Ö. 1800-2000 döneminde Asurlu tüccarlar Anadolu'dan gümüş, altın, keçi kılı, simli kurşun ve yaprağı toplayıp Asur'a göndermekte ve oradan da kalay, kumaş getirmekteydiler. Yerli halk tarımla uğraşmakta ve borçlarını hasat dönemlerinde ödemekteydi. Karum ve Kültepe kazılarında el değirmenleri, hububat daneleri, hububat koruması olarak kullanılan küpler ile taş ambarlar bulunmuştur. Buğday ve mısır yetiştiriciliğinin yapıldığı ve tarlalarda borç karşılığı işçi çalıştırıldığı ifade edilmiştir. Hitit devletinin ekonomisi tarıma dayalı bir ekonomiydi. Arpa, buğday, çavdar gibi tahıl ürünleri yetiştirilen büyük çiftliklerde meyve bahçeleri ve üzüm bağları yer almaktaydı. Çiftliklerde yer alan arpadan bira üzümünden ise şarap yapılmaktaydı. Çiftçilik, öküz ve keçi gücü kullanılarak pulluk ile yapılyordu. Meyvecilik olarak da elma, incir ve zeytin yetiştirildiği tarihçiler tarafından açıklanmaktadır. Hayvancılığın yanı sıra arıcılıkla uğraşmış, at yetiştirmeye özel önem verilmiştir. Frikya ve Asurluların işgali ile Hitit devleti yıkıldı ve M.Ö. 1100'de Yunanlılar Anadolu'nun batı kıyılarına yerleşerek geniş bir alana zeytinlikler kurdular. Anadolu'da göçlerin yoğun olduğu yıllarda kapalı bir ekonomi yapısı içerisinde tarım ve ürün işleme ile uğraşmıştır. Tarlaların gübrelenmesi ve nadasa bırakma gibi tarım metotları kullanılmıştır. Zeytinyağı mahsul olarak hem yiyecek olarak hem de aydınlatma gereksinimi için kullanılmıştır. Bizanslıların zamanında ise mevcutlara ek olarak limon, portakal ve dut yetiştirilmeye başlanmıştır (Çağlayan ve Yavuz,2005:1-2).

Selçuklular' da toprak yönetimi, yerleşik hayata geçtikten sonra ehemmiyet kazanmıştır (Uysal, 2014:24). Selçuklular 'da fetihler ve sonrasında yaşanan gelişmeler önemlidir. Bunun nedeni Selçukluların fethettikleri bölgelere olan göçleri takip ederek oradaki yerleşik halkın huzurunun bozulmamasına önem vermiş olmalarıdır. Bununla birlikte göçebe olarak Selçuklu topraklarına gelenlerin uygun topraklara yerleştirilmesi ile ilgileniyordu (Demirci ve Özçelik, 1986, 55). Selçuklular 'da vergi sisteminin özünü tarımsal gelirler oluşturmuştur. Buna bağlı olarak da Selçuklu Devleti tarımsal yatırımlara önem vermiştir (Uysal, 2014:28). Selçuklular' da toprak anlayışı haraç, öşri ve miri olmak üzere üçe ayrılmıştır. Haraç topraklar; savaş esnasında alınmakla birlikte, orada bulunan Müslüman olmayan arazi sahiplerine verilen ve haracı adı verilen, vergi alınan topraklardır. Haraci toprakların gelirleri direk devlet hazinesine aktarılmaktaydı (Uysal, 2014: 25). Öşri topraklar; fethedilen toprakların fethedenler ve diğer Müslümanlar arasında pay edilmesiyle oluşan topraklardır. (Yavuz ve Çağlayan, 2005, 2). Miri topraklar ise; hazine için alıkonulan, hiç kimseye bırakılmayan ve mülkiyeti devlete ait olmak kaydıyla kullanım hakkı başkalarına verilen topraklardır. Miri toprakların, taşrada yaşayan ve askerlik hizmetinde bulunanların ismine tescil edilerek ayrılmış olan kısmı ikta arazisi, padişaha ait olan kısmı ise hass olarak belirlenmiştir. Selçuklu veziri Nizamül Mülk, arazinin boş bırakılması, devlete yeterince vergi verilmemesi, ikta arazilerinin dağıtılması ve kullanımını esnasında ortaya çıkan belli başlı olumsuzlukları giderebilmek için hass toprak dışında kalan arazileri askerlere ve komutanlara küçük parçalara bölerek dağıtmıştır. Bunun yanı sıra her türlü ihtiyaçlarını bu arazilerden karşılayan asker ve komutanlar gelirlerini çoğaltmak için arazilerine gereken önemi vermekle beraber padişahın emirleri doğrultusunda her zaman hazır olmak zorundaydılar (Akbulut,2015:14).

Anadolu Selçuklu Devletinde ise toprak arazileri mülk, ikta ve vakıf olmak üzere üç bölümden oluşmakta olup toprak tamamen devlete aitti. Mülk arazileri; mülkiyeti devlete ait olan araziler iken zamanla çeşitli nedenlerle değişimlere uğramış ve bir bölümü vakıf haline dönüşmüş olan arazilerdir. İkta arazileri; hükümdar, hükümdar ailesi, vezir, sipahi, emir ve devlet adamlarına ayrılan arazilerdir. Vakıf arazileri ise; miri arazi olup gelirleri, sosyal tesisler ve hayır işlerine ayrılan arazilerdir. Anadolu Selçuklular da özellikle ticaret, tarım ve el sanatları ekonominin temelini oluşturmaktadır. Bu dönem içerisinde gerçekleştirilen tarımsal faaliyetler belirli aşamalar içermektedir. Bu aşamalar; Müslüman ve bazı Hristiyan halkın yaptığı tarla tarımı, Türkmenlerin yaylacılığa uygun arazilerde devlet adamlarının ise meralarda yetiştirdiği koyun olmak üzere hayvancılık işlemleri, şehirlerde ve kasabalarda yapılan bağcılık ve meyveciliktir. Bizans, Arap ülkeleri ve Trabzon Rum İmparatorluğuna meyve ve hayvansal ürün ticareti yoluyla yapılan satışlarla gelir elde edilmekteydi (Yavuz ve Çağlayan, 2005, 2). Pamuk, buğday ve pirinç tarımı bu dönemde çok yapılmıştır (Uysal, 2014, 31).

14. yüzyılda tarihte 600 yıllık bir yer alan Osmanlı Devleti tarım ağırlıklı bir iktisadi hayat sürdürmüş olup başlangıçta konar göçer bir hayat süren Osmanlı Beyliği yaşanan gelişmelerle birlikte imparatorluk düzeyine gelince yerleşik hayata geçmişlerdir. Osmanlı devletinin kültürel, ekonomik ve sosyal hayatı hakkında bilgi veren tahrir defteri nüfusun %80-90'ının tarımsal faaliyetlerden gelir elde ettiğini göstermektedir. Gelişme döneminde Osmanlı devleti çiftçinin elinde olan üretim aracına göre isimlendirilmiş ve buna göre gruplara ayrılmıştır. Köylüler ellerindeki arazi büyüklüğüne göre nîm çift, çift, bennâk, mücerred, caba gibi sınıflara ayrılarak vergilendirilmişlerdir. Tarımsal faaliyetlerin tamamı devlet kontrolünde yapılmıştır (Çağlayan ve Yavuz,2005:3). Toprağın boş kalmasından doğan zararları ödemek için toprağını nadas dışında 3 yıl üst üste işlemeyen çiftçiden "leventlik akçesi" veya "çift bozan" adı altında vergi alınmıştır. Verilen arazinin parçalanamayacak olması ve Köylüye verilen arazinin bir çiftçi ailesinin geçimini sağlayacak miktarda olmasına özen gösterilmiştir. Osmanlı kanunnamelerine göre toprağın yetiştirme kabiliyetine göre değişmek üzere büyüklük verimli yerlerde 60-80, orta verimli yerlerde 80-100 ve verimsiz olan yerlerde ise 100-150 dekar olarak sınırlandırılmıştır (Demirci ve Özçelik, 1990:3). Osmanlı döneminin en önemli ürünleri tahıllar olmuştur.

Tahrir defterleri üzerinde yapılan çalışmalara göre toplam üretimin %90'ından fazlası bu dönemde yasak olmasına rağmen tahıl ürünleri özellikle Mısır, Trakya ve Venedik'ten yapılan buğday ihracatından yüksek kazanç sağlandığı belirlenmiştir. Pamuk, pirinç, kenevir, kendir ve tütün pazarı oluşturan önemli ürünler olmuştur. Bunun yanı sıra koyunculuk, sebze tarımı ve başta bağcılık olmak üzere meyve yetiştiriciliği de ileri gelen tarımsal faaliyetler arasında yer almıştır. Bağcılığın ve meyveciliğin gelişmesindeki gerekçelerin başında bu alanların yetiştiricilik gereği çift ile çevrilmesinden doğan mir-i arazinin mülk araziye çevrilmesidir. Çiftçi arazisine bu sebeple yaptığı yatırım ile araziyi imar ederek mülk hakkını elde etmiş olacaktır (Demirci ve Özçelik, 1990:5). Et tüketiminin fazla olması, meraların geniş olması, deri işleme sanatının yaygın olması ve koyunculüğün artışıdaki temel etkenler, geleneksel yaşam tarzının devamlılığı ve geçimlik üretim yapan çiftçilerin varlığı etkili olmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nda zamanında en önemli tarımsal ürünlerin tahıl olduğu görülmüştür. Toplam tarımsal üretimin %90'mı tahıl çeşitleri oluşturmaktadır. Ayrıca önemli tarımsal faaliyetler arasında pirinç, kendir, pamuk, kenevir, bağcılık, tütün, sebze ve meyve üretimi ile koyunculuk da yer almıştır. 1913 yılına ise şeker pancarı tohumları ithal edilmiş ve pancar üretimine başlanmıştır (Direk, 2010: 55).

Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılmasıyla beraber Cumhuriyet'in ilan edilmesi ve günümüze kadar gelen süreç içerisinde yaşanan gelişmeler tarım alanında da kendisini göstermiştir. Özellikle merkezi idare odaklı tarımsal politika ve buna bağlı olarak olgunlaştırılan uygulamalardan farklı olarak Cumhuriyet Dönemi ile tarım daha çok sektör olarak değerlendirilip, ekonomide ilerlemenin önemli bir faktörü sayılmış ve bu kapsamda tarımsal politikalar geliştirilmiştir (Doğruel, 1993:31). Cumhuriyet'in ilanından başlayarak günümüze kadar gelen bu süreçte devlet tarafından tarımın desteklenmesi ve devletçi politika uygulamaları, planlı dönem uygulamaları, yaşanan savaşlar, ekonomik krizler, küreselleşme ve küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan uluslararası ilişkiler, liberal ekonomiye geçiş gibi farklı dönemlerde yaşanan bu uygulamaların sonucu olarak tarım politikaları değişiklik göstermiştir (Akbulut,2015:19).

4.TARIMIN GAYRİSAFİ YURTIÇİ HASILA İÇİNDEKİ PAYI

Türkiye'de tarım sektörü, ekonomik ve sosyal açıdan 1920'li yıllardan günümüze kadar çok önemli roller üstlenmiştir. Tarım sektörü, girdi talep ve arzının sağlanması, gıda talebinde yaşanan artışın karşılanması, sermaye katkısı ve ihracata katkısı, istihdam ve milli gelire katkısı ile ülke ekonomisinin önemli bir sektörü haline gelmiştir. Türkiye, dünyadaki 236 ülke arasında 783562 kilometre kare yüzölçümü ile 35. sırada yer almaktadır. Bununla birlikte 38.482 bin hektar tarım arazisi ile dünyada on ikinci sıradadır. Tarım sektörü 1923 yılında GSYH'nin yaklaşık %42'sini oluşturmaktadır. 1970 yılına kadar oranlarda küçük de olsa değişiklikler yaşanmıştır. 1980'lerde söz konusu olan oranlar %24,4 1990'larda %16,4 ve 2022'de de yaklaşık %6 olmuştur. 1923-2022 arası dönemde tarımsal sektörün GSYH içindeki payında yaklaşık olarak %80 oranında bir düşüş yaşanmıştır. Türkiye ekonomisinde yaşanan bu yüksek orandaki düşüşe rağmen tarımın payı, diğer gelişmiş ülkeler ile karşılaştırıldığında çok yüksek bir orana sahiptir (Yazıcı, 2021: 72).

Türkiye'de tarım sektörü, nüfusun gıda ihtiyacını karşılaması, belli bir kesime istihdam olanağı sağlanması, tarıma dayalı sanayinin hammadde kaynağını oluşturması, dışa bağımlılığın önlenmesi ve ödemeler dengesi üzerinde önemli etkilerinin olması gibi sebeplerle, ekonomide stratejik rol ve işlevini korumayı devam ettirmektedir. Tarım sektörünün ekonomideki önemi; genel istihdamın, tarımsal üretimin, dış ticaret ve ekonominin diğer sektörleriyle olan bağlantısından kaynaklanmaktadır. Tarım, Türkiye ekonomisinin çok önemli sektörlerinden biridir. Tarım sektörünün ekonomiye olan katkısını, başka bir ifadeyle ekonomideki yerini, Tarımsal Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) belirlemektedir. Tarımsal GSYİH'nın genel ekonomi içindeki payı, bu katkının önemini ve büyüklüğünü ortaya koyması açısından önemlidir (Kırkbeşoğlu, 2015:646).

Tablo 1:Tahıl Tarımının GSYH İçindeki Payı
Tahıl Tarımının GSYH İçindeki Payı

Yıllar	Üretim (Ton)	GSYH	Yüzdesi
2001	29570560	2,01753E+11	1,47%
2002	30830650	2,40249E+11	1,28%
2003	30806800	3,14596E+11	0,98%
2004	34153910	4,08865E+11	0,84%
2005	36471600	5,06315E+11	0,72%
2006	34642986	5,57076E+11	0,62%
2007	29256990	6,81321E+11	0,43%
2008	29287281	7,70449E+11	0,38%
2009	33577151	6,49289E+11	0,52%
2010	32772550	7,76967E+11	0,42%
2011	35202073	8,38786E+11	0,42%
2012	33377430	8,80556E+11	0,38%
2013	37489268	9,57799E+11	0,39%
2014	32714157	9,38934E+11	0,35%
2015	38637138	8,64314E+11	0,45%
2016	35281164	8,69683E+11	0,41%
2017	36132767	8,58989E+11	0,42%
2018	34408699	7,78477E+11	0,44%
2019	34401704	7,59935E+11	0,45%
2020	37187508	7,20289E+11	0,52%
2021	31869886	8,19034E+11	0,39%
2022	38670480	9,05988E+11	0,43%

Kaynak: TÜİK, World Bank (GSYH verileri Dünya Bankasından alınmıştır.)

Tablo 1'e bakıldığında Tahıl tarımının gayri safi yurtiçi hasıla içindeki payı hakkında genel bir bilgiye ulaşılabilir. 2001 yılında %1,47 olan yüzde değeri yıllar içinde azalmaktadır.2015 yılında artış gösteren veriler diğer yıllarda azalış ve artışlar göstermektedir.

Tablo 2: Meyvelerin GSYH İçindeki Payı
Meyvelerin GSYH İçindeki Payı

Yıllar	Üretim (Ton)	GSYH	Yüzdesi
2001	7957100	2,01753E+11	0,39%
2002	7755796	2,40249E+11	0,32%
2003	8602148	3,14596E+11	0,27%
2004	7691750	4,08865E+11	0,19%
2005	9360522	5,06315E+11	0,18%
2006	8587802	5,57076E+11	0,15%
2007	9047642	6,81321E+11	0,13%
2008	9580342	7,70449E+11	0,12%
2009	10345576	6,49289E+11	0,16%
2010	9980085	7,76967E+11	0,13%
2011	10364305	8,38786E+11	0,12%
2012	10978044	8,80556E+11	0,12%
2013	11180024	9,57799E+11	0,12%
2014	10080346	9,38934E+11	0,11%
2015	10285011	8,64314E+11	0,12%
2016	11275523	8,69683E+11	0,13%
2017	12084065	8,58989E+11	0,14%
2018	12442002	7,78477E+11	0,16%
2019	12919572	7,59935E+11	0,17%
2020	14161427	7,20289E+11	0,20%
2021	14088073	8,19034E+11	0,17%
2022	15306483	9,05988E+11	0,17%

Kaynak: TÜİK, World Bank (GSYH verileri Dünya Bankasından alınmıştır.)

Ülkemizde üretimi yapılan meyvelerin üretim değerlerinin GSYH içindeki değerlerinin son 22 yıldaki dağılımı Tablo 2’de yer almaktadır. Bu veriler incelendiğinde, üretim değerlerinin yıllar itibari ile azalış gösterdiği görülmektedir.

Tablo 3: Sebzelerin GSYH İçindeki Payı
Sebzelerin GSYH İçindeki Payı

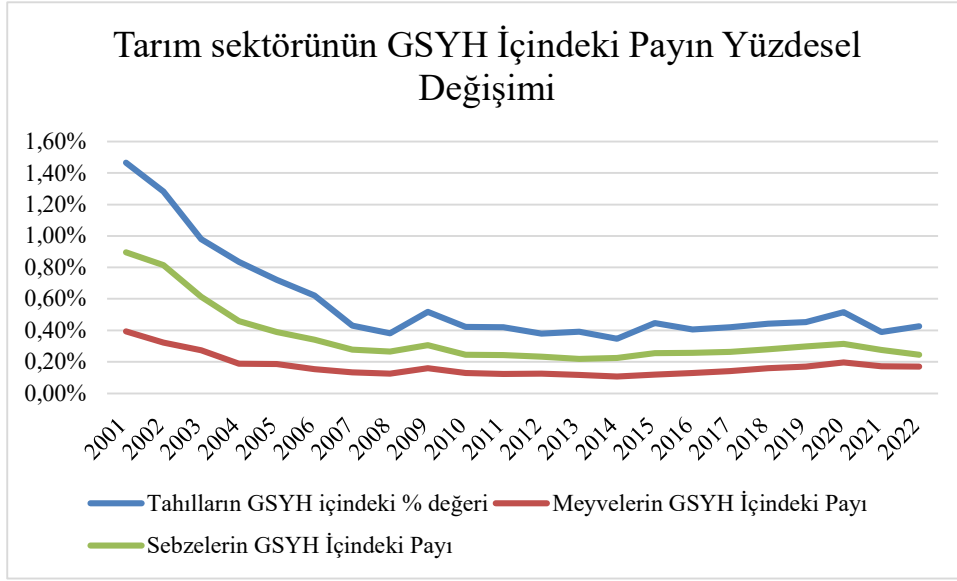
Yıllar	Üretim (Ton)	GSYH	Yüzdesi
2001	18110000	2,01753E+11	0,90%
2002	19565000	2,40249E+11	0,81%
2003	19303120	3,14596E+11	0,61%
2004	18780000	4,08865E+11	0,46%
2005	19660000	5,06315E+11	0,39%
2006	18990797	5,57076E+11	0,34%
2007	18924263	6,81321E+11	0,28%
2008	20427469	7,70449E+11	0,27%
2009	19819560	6,49289E+11	0,31%
2010	18985989	7,76967E+11	0,24%
2011	20406457	8,38786E+11	0,24%
2012	20538718	8,80556E+11	0,23%
2013	21066333	9,57799E+11	0,22%
2014	21013391	9,38934E+11	0,22%
2015	21955003	8,64314E+11	0,25%
2016	22315510	8,69683E+11	0,26%
2017	22578428	8,58989E+11	0,26%
2018	21714084	7,78477E+11	0,28%
2019	22606209	7,59935E+11	0,30%
2020	22586664	7,20289E+11	0,31%
2021	22592773	8,19034E+11	0,28%
2022	22270558	9,05988E+11	0,25%

Kaynak: TÜİK, World Bank (GSYH verileri Dünya Bankasından alınmıştır.)

Tablo 3'te sebzelerin GSYH içindeki payı verilmektedir. Yıllar içinde sebzelerin yüzdesel değerlerinde ciddi bir azalma görülmektedir.

Genel olarak tablolar değerlendirildiğinde yıllar içinde tahıl, meyve ve sebzelerin yüzdesel değerlerinin azalması tarım sektörünün ekonomide önemsiz bir sektör olduğu anlamına gelmemektedir. Tarım, ülke nüfusunun gıda maddeleri ihtiyacını karşılamalıdır. Tarım, ithalat için zorunlu döviz talebine katkıda bulunmak üzere bir üretim fazlası oluşturmalıdır.

Grafik 1: Tarım sektörünün GSYH İçindeki Payın Yüzdesele Değişimi

5.TARIM SEKTÖRÜNÜN EKONOMİYE KATKISI

Tarım ekonomik kalkınma sürecinde sanayi ve hizmet sektörü kadar etkili bir sektör değildir. Fakat tarım sektörünün ekonomik kalkınmaya katkısı, ülkelerin kurumsal kalitesi, teknolojik gelişme derecesi, tarım dışı geleneksel faaliyetlerin ağırlığı ve pazara erişilebilirlik, tarımsal iklim faktörleri gibi kendi şartları dahilinde uygulamış oldukları ekonomik kalkınma modellerine ve politikalara bağlıdır (Şanver ve Söğüt,2021:272).

Dünyada tarım alanında birçok ülke, sosyal ve ekonomik seviyelerini geliştirmek ve değiştirmek için tarım sektöründe yenilik yapmayı etkin bir politika aracı olarak kullanmaktadırlar. Bilhassa devletler bu politikaları, tarım sektöründeki koordinasyonu geliştirmek ve etkinliği arttırmak, tarım sektöründen elde edilen kazançlarla gıda güvenliğini sağlamak ve etkinlik yaratmak gibi tarımsal müdahaleler şeklinde yapmaktadır. (Lundberg, 2005:146).

Tarım sektörünün Türkiye’de milli gelir içerisindeki payı gitgide azalmaktadır. Buna rağmen, tarımın sanayi sektörüne girdi sağlaması, dış ticarete etkisi, istihdam yaratması genel olarak ele alındığında, Türkiye ekonomisindeki önemini ve yerini koruduğu söylenebilir. Ülkemizin yüz ölçümü 78 milyon hektar olup bu miktarın %50’sini tarımsal çalışma yapılabilir alan oluşturmaktadır. TÜİK’in 2022 yılı verilerine göre ülkemizde 38.482 bin hektar tarım alanı bulunmaktadır. 20.194 bin hektarlık alanda tarım çalışmaları yapılmasına rağmen 2.960 bin hektarlık alan nadasa bırakılmıştır. Tarım sektörü ülkemizin kalkınması ve gelişimi için önemli olmasına karşın, tarım ürünlerinin üretim artışını ve verimliliğini etkileyen bazı sorunlar bulunmaktadır. Aşağıda bu sorunlara maddeler halinde değinilmiştir (Durgut ve Dumanoglu,2016:95);

- Kırsal ve tarımsal alt yapı sorunlarının hâlen devam ediyor olması,
- Tarım sektöründe çalışan nüfusun fazla olması,
- Üreticilerin sendikalaşma oranının düşük olması,
- Tarım sektöründe etkinlik gösteren işletmelerin küçük ölçekli olması ve toprak yapısının parçalı olması,
- Yetersiz teknoloji kullanımı ve makineleşmenin tam olarak sağlanamamasından dolayı üretimde veriminin düşük, maliyetlerin de yüksek olması,
- Tarım ürünlerinin satışında yaşanan sorunların çözülememiş olması.

6.TARIM SEKTÖRÜNE UYGULANAN VERGİLER VE İSTİSNALAR

Tarım sektörü, konumu gereği, bütün dünya ülkelerinde özel olarak desteklenen ve korunan bir sektördür. Tarım sektöründe "koruma, teşvik ve himaye", tam olarak yüksek fiyat ve destekleme alımları biçiminde gerçekleştirilmektedir. Yoğun bir tarım ülkesi olan Türkiye'de de tarım sektörüne yönelik yarım yüzyıldan beri destekleme politikaları uygulanmaktadır. Tarım, toplumun ihtiyaç duyduğu gıda maddelerinin yeterince ve düzenli olarak karşılanması görevini üstlenmiştir. Tarım sektörünün bu vazgeçilmez görevi ile birlikte ekonomiye, piyasa, üretim ve üretim faktörü katkısı sağlamaktadır (Özdemir,1989:261).

21. yüzyıl birçok sorunun (çevre, enerji, finans gibi krizlerin artış gösterdiği, risk yönetim ve yönetim kavram ve uygulamalarının önemsendiği, kaynak kullanımının yaygın olduğu) ön plana çıktığı bir dönemdir. Dünya genelinde kişi başına düşen tarımsal alanın azaldığı, enerji ve su kullanımının arttığı, doğal kaynakların giderek azaldığı görülmektedir. Türkiye'de son yıllarda gerek tarımın istihdam içindeki payı gerekse GSYH içindeki payı giderek azalmaktadır. Bununla birlikte organik tarım ve helal üretim, iyi tarım uygulamaları, döngüsel ekonomi ve biyo-teknoloji, biyo-ekonomi, akıllı/hassas tarım vb. gelişmelerle birlikte bölgesel ve serbest ticaret anlaşmalarının önemli etkilerinin olacağı planlanmaktadır (Çak ve Yavuz,2023:54).

Tarım sektörü, Türkiye'nin GSYH'da önemli bir yere sahip olması sebebiyle çok önemli bir vergi potansiyeli doğurmaktadır. Fakat doğal şartlarda diğer sektörler göre tarımın daha fazla bağımlı oluşu, tarımda yıldan yıla gelir dalgalanmalarının fazla oluşu, tarımsal gelirin hesaplanmasında yaşanan uygulama zorlukları, tarımın stratejik konumu gibi sebeplerden dolayı tarımın vergilendirilmesi, üzerinde duyarlı bir şekilde çalışılması gereken bir konudur. Diğer taraftan tarım sektöründen alınan vergiler, kamu ihtiyaçlarının karşılanması ile birlikte önemli bir de tarım politikası aracıdır. İşletmeler arası gelir dağılımının istenilen düzeye getirilmesinde ve tarımsal üretimin amaçlandığı şekilde yönlendirilmesinde vergiler önemli birer politika aracı olarak görülmektedir (Hayran,2012:10). Türkiye'de tarım sektörü üç şekilde vergilendirilmektedir. Arazinin vergilendirilmesi, tarımdan elde edilen gelirin vergilendirilmesi ve son olarak da tarım sektöründe çalışanların tüketimlerinin vergilendirilmesidir (Engindeniz,200:5). Devlet vergilendirme yaparken tarım sektöründe çalışan çiftçiler ve tarım firmalarına bazı vergisel avantajlar sağlayarak tarım sektörünü özendirmeye ve ülkenin ihtiyacı olan tarımsal ürünleri ithal etmeden ülkeden sağlamayı amaçlamaktadır. Aşağıda Tablo 4 ve Tablo 5'te Katma değer vergisi ve Gelir vergisi kanununda tarım alanında yer alan istisnalar hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 4: Katma Değer Vergisi Kanununda Yer Alan İstisnalar

Katma Değer Vergisi Kanununda Yer Alan Tarım İstisnaları	
Düzenleme Yeri	Açıklama
KDVK madde 13-ğ	Tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisna.
KDVK Madde 13-1	Tarım ve hayvancılık sektörünün geliştirilmesi ve desteklenmesine yönelik istisna.
KDVK Madde 17-4b	Vergiden muaf esnaf ve küçük çiftçiye yönelik istisna.
KDVK Madde 17-4h	Zirai amaçlı teslim ve hizmetlere yönelik istisna.
KDVK Madde 17-4t	Lisanslı depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi amacıyla borsada yapılan işlemlere yönelik istisna.

Kaynak: Katma Değer Vergisi Kanunu

Tablo 4'te Katma değer vergisi kanununun 13-ğ maddesinde nitelendirilen tarım ürünleri lisanslı depoculuk faaliyetlerinin desteklenmesine yönelik istisna, 13-1 maddesinde nitelendirilen tarım ve hayvancılık sektörünün desteklenmesine ve geliştirilmesine yönelik istisna, 17-4b maddesinde nitelendirilen vergiden muaf küçük çiftçi ve esnafa yönelik istisna, 17-4h maddesinde nitelendirilen zirai amaçlı teslim ve hizmetlere yönelik istisna, 17-4t maddesinde nitelendirilen lisanslı depoculuk faaliyetlerinin geliştirilmesi gayesiyle borsada yapılan işlemlere yönelik istisna hükümlerini içermektedir (Çak ve Yavuz,2023:58).

Tablo 5: Gelir Vergisi Kanunu'nda Yer Alan İstisnalar

Gelir Vergisi Kanunu'nda Yer Alan Tarım İstisnaları	
Düzenleme Yeri	Açıklama
GVK madde 10	Küçük Çiftçi Muaflığı: Çiftçilerin bu vergi karşısında küçük çiftçi olup olmadıkları 12'nci ve 13'üncü maddelerde yazılı işletme büyüklüğüne ve yıllık satış tutarı esaslarına göre tayin olunur. Bu şartlardan herhangi birini haiz bulunmayanlar küçük çiftçi muaflığından faydalanamazlar. Aile reisi beyanına tabi zirai gelirlere işletme büyüklüğü ve yıllık satış tutarları aile reisi, eş ve küçük çocuklar için toplu olarak nazara alınır. Ortaklıklarda da aynı esas caridir. Yarıcılık ortaklık sayılır.
GVK madde 11	Küçük Çiftçi Muaflığının Hududu: Küçük çiftçi muaflığı zirai kazançlara münhasırdır. Bu muaflıktan faydalananlar, varsa, diğer kazanç ve iratları üzerinden bu kanunun diğer hükümleri gereğince vergiye tabi tutulurlar. Diğer ticari, sınai ve meslekî kazançları dolayısıyla gerçek usulde Gelir Vergisine tabi bulunanlar küçük çiftçi muaflığından faydalanamazlar.
GVK Madde 12	İşletme Büyüklüğü Ölçüsü: Küçük çiftçi muaflığını tayin bakımından, bir takvim yılı için, nazara alınacak işletme büyüklüğü ölçüleri şunlardır : 1 inci grup : Hububat, afyon, ayçiçeği ziraat inde ekilen arazinin yüzölçümü toplamı 150 dönümü; 2'nci grup : Bakliyat, pamuk, pancar, susam, tütün ve keten ziraat inde ekilen arazinin yüzölçümü toplamı 60 dönümü; 3 üncü grup : Çeltik ve sebze ziraat inde ekilen arazinin yüzölçümü toplamı 30 dönümü; 4 üncü grup : Meyve verebilecek hale gelmiş bağ, incir ve fındık ziraat inde yüzölçümü toplamı 30 dönümü; 5 inci grup : Meyve verebilecek hale gelmiş zeytinliklerde 800 ağacı veya narenciyede 400 ağacı; 6'nci grup : Diğer meyve ve mahsul ziraat inde ekili arazinin yüzölçümü toplamı 15 dönümü; 7'nci grup : Büyükbaş hayvan sayısı 25 adedi veya küçükbaş hayvan sayısı 100 adedi; Aşmamak. Yukarıda yazılı ziraat gruplarından birkaçının bir arada yapılması halinde her bir grup için belirtilmiş olan ölçüler ayrı ayrı aşılmadığı takdirde muaflık devam eder.

GVK Madde 13	Satış Tutarı Ölçüsü: Küçük çiftçi muaflığından istifade edebilmek için zirai mahsullerin bir takvim yılı içindeki satış bedelleri tutarının on beş bin lirayı geçmemesi lâzımdır. Araz i üzerinde yapılmayan zirai faaliyetler ile kara ve su avcılığında ve 12'nci maddede işletme büyüklüğü ölçüsü gösterilmeyen zira faaliyetlerde muaflık yalnız yıllık satış tutarı ölçüsüne göre tayin olunur.
GVK Madde 14	Muaflıktan Mükellefliğe, Mükelleflikten Muaflığa Geçiş: 12 ve 13'üncü maddelerde yazılı hadleri aşan çiftçiler bu durumun husule geldiği tarihi takip eden takvim yılı başından itibaren küçük çiftçi muaflığını kaybederler. Bu suretle mükellefiyete girenler muafiyet şartlarının kalktığı tarihten itibaren keyfiyeti vergi dairesine bildirmeye ve mükellefiyetle ilgili ödevlerini Vergi Usul Kanunundaki esaslara göre yerine getirmeye mecburdurlar. Mükellef durumunda iken muaflık şartlarını iktisap edenler müteakip vergilendirme dönemi başından itibaren küçük çiftçi muaflığın dan faydalanırlar.

Kaynak: Resmî Gazete

Tablo 5'te devletin Gelir vergisi Kanununda tarım alanında yapılan istisnalar hakkında bilgi verilmiştir.

7.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Tarım sektörünün önemi ve vazgeçilmezliği yaşanan salgınla bir kez daha anlaşılmıştır. Farklı sektörlerde üretimle ilgili problemler yaşanırken tarım sektöründe üretim arttırılmaya çalışılmıştır. Gelecek yıllarda teknolojide yaşanan yenilikler küresel tarımı değiştirmeye yönelik gelişmelerdir. Tarım sektörünün en önemli sorunu, yeterince kayıt tutulmamasıdır. Tarım işletmelerinin yapısal sorunlarının çözülememesinde de etkin rol oynayan kayıt tutulmaması sorununun çözümü açısından stopaj uygulaması yerine, asıl usulde vergilendirmenin yaygın olarak kullanılması önem arz etmektedir. Bununla birlikte asıl usulde de zirai kazançların belirlenmesi konusunda, zirai işletme hesabı yerine, her türlü ekonomik analize olanak sağlayan ve denetimi de daha kolay olan bilanço esasının benimsenmesi gerekmektedir. Tarımsal kazancın vergilendirilmesinde tüm işletmelerin asıl usulü göre vergilendirilmeleri, bu alanda kayıt tutmayı geniş bir şekilde yaygınlaştırılacak, her türlü ekonomik analize olanak sağlayabilen bu kayıtlar sayesinde tarım politikaları daha sağlıklı belirlenebilecek, uygulanan politikaların tarım kesimine etkileri daha sağlıklı analiz edilebilecektir. Tarımda gerçek usulde vergilendirmenin yarattığı bir diğer önemli dezavantaj ise, çiftçilerin satın aldıkları tarımsal kazançları için ödedikleri KDV'yi geri alamamaları ve maliyetlerinin yükselmesidir. Diğer yandan, tarımsal gelirin vergilendirilmesinde asıl usul uygulamalarının yaygın olması ile çiftçilerin satın aldıkları girdilerin de kayıt altına alınması sağlanabilecektir.

Türkiye'de tarımda elde edilen gelirin gelir vergisi kapsamında olduğu görülmektedir. Fakat tarım sektörünün içinde barındırdığı nüfus, kurumsal altyapının oluşturulamaması, tarımdaki yapısal bozukluklar, bu kesimde kişi başına düşen gelirin düşüklüğü ve tarımın karşılaştığı darboğazlar dikkate alınarak bu sektörün desteklenmesi gerektiği düşünülmüş ve bu kesimin büyük çoğunluğu yıllardır gelir vergisinden muaf tutulmuştur. Bunun sonucunda da tarımdan alınan gelir vergisi, vergi tevkifatı ile sınırlı kalmış ve tarımsal gelirlerin asgari seviyede vergilendirilmesi söz konusu olmuştur. Türkiye'de hala tarım işletmelerinde kayıt tutulmaması sebebiyle tarım kesiminde elde edilen gelir tam olarak sağlıklı bir şekilde tespit edilemediği gibi, bu kesime uygulanacak politikalar da gerçekçi olarak oluşturulamamaktadır.

Türkiye’de üreticilerin belirli bir sistem içerisinde kayıt tutmaya alıştırılmasıyla ve özendirilmesiyle, hem planlı ve sistemli çalışmakla tarımda verimlilik artışının sağlanması, hem de üretici kesimin ihtiyaçlarının belirlenmesi ve buna uygun politikaların oluşturulması mümkün olabilecek, ayrıca tarımsal gelirlerin vergilendirilmesi sağlıklı bir şekilde sağlanabilecektir (Engindeniz,2000:11).

Türkiye ‘de tarım sektörünün önündeki en büyük yapısal problemlerden birisi, tarım işletmelerinin genel olarak küçük ölçekli işletmeler olması ve rekabetten uzak olarak, pazar için üretimden çok kendi tüketimini karşılayan işletmelerden oluşmasıdır. Küçük ölçekli işletmelerin gelişmesi ve sonuç olarak kârlılığını artırmak için örgütlenmesi büyük önem arz etmektedir. Böylelikle örgütlenme sağlanarak işletmelerin girdilerini uygun kalite ve miktarda sağlaması, elde ettiği ürünü ise değerinde pazarlaması mümkün olabilmektedir (sarı,2016:2).

Türkiye’de tarımın gelişmesi ve bir dereceye kadar vergilendirilmesi için, tarımın öncelikle dinamik bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir. Bugün çok sayıdaki tarım işletmesi küçük ve parçalı arazilerde faaliyet göstermekte ve verimlilikten uzak hareket etmektedir. Devletin kısa ve orta vadede bu yapıyı iyileştirme olanağı bulunmamaktadır. Bu sebeple tarımdaki kurumsal yapının iyileştirilmesine çalışılmalı ve her türlü birlik, kooperatif ve diğer üretici organizasyonları desteklenmelidir. Türkiye’de tarım vergi dışı (sübvansiyon, kredi vb.) yollarla desteklenmelidir. Düşük seviyede vergilendirme bir destek aracı olarak değerlendirilmemeli, bu kesimdeki bütün üreticiler gelirleri seviyesinde vergilendirilmelidir. Vergilendirme üreticileri daha verimli çalışmaya yönlendireceği gibi, bu kesimde pazar ekonomisi kavramının oluşmasına da katkıda bulunabilecektir (Engindeniz,2000:10).

KAYNAKÇA

Akbulut, M. U. (2015). *Türkiye’de devlet ve tarım ilişkisi* (Master's thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Bayramoğlu, Z. (2010). TARIMSAL VERİMLİLİK VE ÖNEMİ. *Selcuk Journal of Agriculture and Food Sciences*, 24(3), 52-61.

Çak, M., YAVUZ, E. (2023). Türkiye’de tarım sektörüne yönelik vergisel kolaylıkların sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi ve gıda güvenesi bağlamında değerlendirilmesi. *Maliye Çalışmaları Dergisi*, (69), 49-69.

Demirci, R., & Özçelik, A. (1986). *Tarım tarihi*. Ankara Üniversitesi.

Demirci, R., Özçelik, A., 1990. *Tarım Tarihi*, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:1186, Ankara.

Demirdöğen, A., & Olhan, E. (2017). Türkiye tarımının kısa tarihi: destekleme politikası özeli. *Tarım Ekonomisi Dergisi*, 23(1), 1-12.

Direk, M. (2010). *Tarım Tarihi ve Deontoloji*, (2. Baskı). Konya: Eğitim Kitabevi.

Doğan, Z., Arslan, S., & Berkman, A. (2015). Türkiye’de tarım sektörünün iktisadi gelişimi ve sorunları: tarihsel bir bakış. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(1), 29-41.

Doğruel, F. (1993). *Tarım destekleme politikaları ve sonuçları: ABD, AT ve Türkiye* (Vol. 29). İstanbul Ticaret Odası.

Durgut, İ., & Dumanoğlu, P. (2016). Türkiye’de Tarım Sigortalarına Devlet Desteğinin Etkileri. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 6(1), 94-99.

Engindeniz, S. (2000). Türkiye’de Tarımsal Kazançların Vergilendirilmesi Üzerine Bir Değerlendirme.

Gazete, R. (2014). TC Resmi Gazete.

Hayran, S. (2012). Ziraat kazançların vergilendirilmesi ve tarım işletmeciliği açısından bir değerlendirme. *Ziraat Mühendisliği*, (358), 10-13.

<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3065-20140910.pdf>

Erişim Tarihi:

02.09.2023

Lundberg, M. (2005). Agricultural Market Reforms. A. Coudouel ve S. Paternostro (Eds.), *Analyzing the Distributional Impact of Reforms: A Practitioner's Guide to Trade, Monetary and Exchange Rate Policy, Utility Provision, Agricultural Markets, Land Policy and Education* (145-212) içinde. Washington DC: The World Bank.

Özdemir, Z. (1989). Türk tarımında destekleme uygulamaları ve sonuçları. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, 47(1-4).

Sarı, B. (2016). Türkiye'de tarım kesiminde vergi uyumu, vergi bilinci ve tarım kesiminin vergilendirilmesi: Malatya Merkez ilçe örneği (Master's thesis, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü).

Şahinöz, A. (2011). Neolitik'ten Günümüze Tarım. *Ekonomi ve Politikaları, Turhan Kitabevi, Ankara*.

Şanver, C., & Söğüt, Y. Türkiye'de 2000-2021 Yılları Arası Tarımsal Desteklerin Tarım Sektörünün Gelişimine Etkisi.

Yavuz, F. (2005). Türkiye'de tarım. *Tarım ve Köyişleri Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1*, 252.

Yavuz, F., & Çağlayan, T. (2005). Türkiye Tarımının Tarihi, Türkiye'de Tarım, Edt. *Fahri Yavuz, Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Ankara*.

Yazıcı, A. (2021). Toprak İşleme Aletlerindeki Aşınmanın İncelenmesi: Araştırma Bulgularının Tarım Sektörüne Aktarılmasındaki Kısıtlamalar ve Çözüm Önerileri. *Tarım Makinaları Bilimi Dergisi*, 17 (2), 74-85.